

IN MARGINE

JENNEKEN VERELST EN ANNA BIJNS NIEUWS OVER HANDSCHRIFT LEIDEN, UB, BPL 1289 EN ZIJN INHOUD*

Knuttel beschrijft in zijn studie over het geestelijke lied van voor de hervorming negen handschriften. Zeven daarvan bespreekt hij uitvoerig en rekent hij tot de belangrijkste bronnen voor de studie van het geestelijke lied. Twee handschriften acht hij van minder waarde. Het handschrift van Jenneken Verelst (Leiden, Universiteitsbibliotheek, BPL 1289) is een van die twee¹. Hij besteedt er dan ook maar weinig woorden aan:

Achter een exemplaar der *Souter Liedekens* van 1540 in de Leidse Universiteitsbibliotheek zijn, door verscheidene handen uit de tweede helft der 15de [lees: 16de] eeuw, 26 liederen geschreven, waaronder 10 wereldlijke. Iets nieuws van belang levert de collectie niet op, de grootste helft der liederen is rederijkerswerk².

Het Leidse handschrift is bekend sinds P.A. Tiele er in 1869 een beknopte beschrijving van publiceerde en zes liederen uitgaf³. Vijftien jaar nadien bespreekt Kalff in *Het lied in de Middeleeuwen* enkele van de liederen⁴. Hij besteedt vooral uitvoerige aandacht aan 'Ick stont op hooghe berghen', dat hij vergelijkt met andere versies van dit lied. Ruim een eeuw na Kalff geeft Holzapfel (1988) tientallen versies uit van dit door heel Europa bekende lied van 'Graf und Nonne'. Het Leidse handschrift wordt hier voor het eerst als 'handschrift van Jenneken Verelst' benoemd. Enkele jaren later demonstreert Gerritsen

* Met dank aan Frank Willaert en Martine de Bruin die me enkele belangrijke handreikingen hebben geboden. Dit artikel komt voort uit het onderzoek dat ik verricht in het kader van het door FWO en NWO gefinancierde VNC-project 'Repertorium van het Nederlandse lied in bronnen tot 1601'.

¹ J.A.N. Knuttel, *Het geestelijk lied in de Nederlanden voor de kerkhervorming*. Rotterdam, 1906. Diss. Leiden. Het tweede handschrift is het liedboek van Anna de Terniers. Knuttel was onbekend met de bewaarplaats van het handschrift. Niet lang na het verschijnen van Knuttels nog steeds onmisbare studie werd het geschonken aan de Universiteitsbibliotheek van Nijmegen, waar het als handschrift 62 bewaard wordt.

² Knuttel 1906, 69.

³ P.A. Tiele, 'Oude Nederlandse liederen', in: *Dietsche Warande* 8 (1869), 572-585.

⁴ Kalff, *Het lied in de Middeleeuwen*. Leiden, 1883. Diss., 156-163.

mechanismen van de orale overlevering aan de hand van twee Nederlandse ‘Graf und Nonne’-liederen⁵. Een daarvan is de tekst in het Leidse handschrift. Maar de belangstelling voor een lied heeft niet geleid tot studie van het gehele handschrift. Van Buuren noemt het niet in een opsomming van handschriften met geestelijke liederen uit het einde van de vijftiende en het begin van de zestiende eeuw⁶. Ook Joldersma en Van der Poel, die in enkele publicaties nadrukkelijk aandacht besteden aan vrouwenhandschriften, noemen deze bron niet⁷. Het is alsof Knuttels depreciërende opmerkingen eens en voorgoed de aandacht hebben doen verdwijnen voor een handschrift dat niet alleen nauwkeurig lokaliseerbaar is (zie hierna) maar dat bovendien belangrijk is vanwege de inhoud.

Een van de rederijkersliederen in dit handschrift is het Marialied ‘Bemuert prieel’⁸. Het lied, dat voorzien is van een wijsaanduiding – ‘Op Ick segghe adieu’⁹ – komt alleen in dit handschrift voor en de tekst werd nooit gepubliceerd. Het bestaat uit elf strofen en bevat een acrostichon dat de weg wijst naar de auteur. De initialen waarmee de strofen beginnen vormen de naam BONIVENTVRA¹⁰. In de laatste strofe, die met een A begint, vormen de beginletters van de vier eerste verzen opnieuw een naam: ANNA. Deze twee namen, Bonaventura en Anna, zijn bekend uit de refreinen van Anna Bijns. De aanwezigheid van dit acrostichon in het ‘Bemuert prieel’ is dan ook een krachtige aanwijzing voor het auteurschap van dit lied. Bijns stond tot nu toe alleen te boek als maakster van refreinen. Dat ze ook liederen heeft geschreven is nieuw. Het onderhavige lied is het eerste waaraan haar naam te verbinden valt. Dit feit werpt een nieuw licht op haar schrijverschap en stelt nieuwe vragen rond de grote liedproductie in het Antwerpen van omstreeks 1540. Het is daarom gewenst de toeschrijving van deze tekst aan de Antwerpse rederijkster nog wat te onderbouwen.

⁵ O. Holzapfel (ed.), *Deutsche Volkslieder. Balladen*. Dl. 8, Freiburg im Breisgau, 1988 (zie m.n. p.15-18 en 201-205; W.P. Gerritsen, ‘Jan en Jenneken en de mondelinge overlevering van balladen’, in: F. Willaert e.a., *Een zoet akkoord: Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen*. Amsterdam, 1992, Nederlandse literatuur en cultuur in de Middeleeuwen 7, 287-302 en 417-420.

⁶ A.M.J. van Buuren, “‘Soe wie dit liedtkyn sint of leest’”. De functie van de Laatmiddeleeuwse geestelijke lyriek’, in: F. Willaert e.a., *Een zoet akkoord. Middeleeuwse lyriek in de Lage Landen*, Amsterdam, 1992, Nederlandse literatuur en cultuur in de Middeleeuwen 7, 223-224 en 399-404.

⁷ H. Joldersma, “Geestelijke” en “wereldlijke” liederen. Enige aspecten van het handschrift Brussel MS II, 2631’, in: F. Willaert (red.), *Veelderhande Liedekens. Studies over het Nederlandse lied tot 1600*. [...], Leuven, 1997, Antwerpse Studies over Nederlandse Literatuurgeschiedenis 2, 57-73; H. Joldersma & D. van der Poel, ‘Sij singhen met soeter stemmen. Het liederenhand-schrift Brussel KB II 2631’ in: *Nederlandse letterkunde*, 5(2000), 113-137, vooral p. 115.

⁸ Leiden, UB, BPL 1289, f. 12v-14v.

⁹ Dit is een veel voorkomende wijsaanduiding in de zestiende eeuw. Meer dan twintig liederen op deze wijs zijn bekend.

¹⁰ Strofe 4 begint met een I terwijl het acrostichon een A vereist. Mogelijk begon deze strofe aanvankelijk met ‘Ay’ of ‘Ach’.

De namen Bonaventura en Anna komen in zestien refreinen samen voor in een acrostichon¹¹. Steeds staan ze in de volgorde die ze ook in het lied hebben. In de literatuur is Bijns' auteurschap van deze 'Bonaventura'-gedichten nooit in twijfel getrokken. Het gaat om een groep gedichten die een vaste plaats heeft in haar oeuvre. De vraag wie Bonaventura is, is zeker niet definitief beantwoord, al lijkt de Antwerpse minderbroeder Bonaventura Vorsel (overleden in 1534) het meest in aanmerking te komen¹². Misschien vormt de ontdekking van het lied een hernieuwde aanzet tot onderzoek op dit terrein. De tekst zelf biedt, voor zover te zien, geen nieuwe sleutels tot de oplossing van het raadsel. Wel is het, net als de Bonaventura-gedichten, verankerd in het omvangrijke oeuvre van Anna Bijns. Het bevat in elk geval diverse parallellen met haar Marialoven. Nu hoeft het vinden van overeenkomsten bij Marialyiek op zichzelf geen verwondering te wekken. Dergelijke gedichten zijn namelijk doortrokken van stereotiepe beeldspraak. Toch zijn enkele parallellen zodanig dat ze eerder een ondersteuning vormen voor de toeschrijving aan Anna Bijns dan dat ze deze in twijfel trekken. De aanhef van het lied luidt: 'Bemuert priel / Daer god was in ontfanghen / Davids casteel / Met schilden fijn omhanghen'¹³. In een van de refreinen staat 'Bemuert Priel, Casteel', in een ander: 'Davids casteel', en nog weer elders lezen we: 'Sterc slot daer dusentich scilden uut hinghen'¹⁴. Deze beelden zijn afwezig in gedichten van Anthonis de Roovere en diens tijdgenoten. De generatie vóór Anna Bijns maakt er geen gebruik van, voor zover geconstateerd kan worden. Datzelfde geldt voor de 'beseghelde fonteyne' die elders in Bijns' werk als 'Geseghelde fonteyne' voorkomt¹⁵. Een laatste parallel waarop ik hier wijs is die tussen de 'steen en tafel onbesmet / daer gods vingher in screef die wet' uit het lied en de 'tafel daer den vinger Gods in screef de wet' in een van de refreinen¹⁶. Het zijn zeker niet de enige parallellen tussen dit nieuwe lied en de sinds lang bekende teksten. In elk geval laten ze zien dat het lied zich moeiteloos voegt in het oeuvre van Anna Bijns.

Niet alleen het acrostichon en de tekst zelf brengen ons in de omgeving van Anna Bijns. Het handschrift waarin het lied bewaard is, doet dit evenzeer. Handschrift Leiden, UB, BPL 1289 bestaat, zoals hiervoor al te lezen viel in de woorden van Knuttel, uit een exemplaar van de *Souterliedekens* uit 1540 waaraan enkele handgeschreven katernen zijn toegevoegd¹⁷. In deze extra katernen

¹¹ Zie L. Willems, 'Het Bonaventura-raadsel in het leven van Anna Bijns', in: *Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie* 1920, 415-444 en de aanvulling in L. Roose, *Anna Bijns. Een rederijkster uit de hervormingstijd*. Gent, 1963, 48.

¹² Zie de weergave van deze discussie in Roose 1963, 48-52.

¹³ Het handschrift heeft 'onthanghen' i.p.v. 'omhanghen'.

¹⁴ Respectievelijk in A. Bogaers & W.L. van Helten (ed.), *Refereinen van Anna Bijns*. Rotterdam, 1875, ***, 281 en 8.

¹⁵ Bogaers & Van Helten 1875, 96.

¹⁶ Bogaers & Van Helten 1875, 5.

¹⁷ Het gaat hier vermoedelijk om de tweede bekende druk. Ook de eerste druk dateert uit 1540. Zie over over de *Souterliedekens* D.F. Scheurleer, *Die Souterliedekens. Beitrag zur*

zijn 26 liederen genoteerd door vijf verschillende kopiïsten in een regelmatig cursief schrift dat rond het midden van de zestiende eeuw veel te zien is in goed verzorgde handschriften. De tweede kopiïst noteerde negentien liedjes, de derde vier en de drie andere namen elk één voor hun rekening¹⁸. Voorin het boekje staan enkele bezittersnotities, drie daarvan op een schutblad en één op de titelpagina van de *Souterliedekens*. De omvangrijkste en waarschijnlijk oudste notitie is die waaraan het boekje zijn naam ontleent. Ze luidt: ‘Desen boeck hoert toe Joeffrouwe Jenneken Verelst woenende totter cloester ter banck. Wij desen boeck vint eer hij verloren is dij zal sterven eer hij siec is.’ Jenneken Verelst is wel beschouwd als de belangrijkste kopiïst¹⁹. Maar wanneer het schrift van de bezittersnotitie wordt vergeleken met dat van de voornaamste contribuant blijkt duidelijk dat hier twee handen onderscheiden moeten worden. Jenneken Verelst is niet de voornaamste kopiïst van het boekje dat naar haar genoemd wordt en ze heeft evenmin een van de overige liedjes genoteerd. Ze moet dus een latere bezitster van het handschrift zijn geweest.

Jenneken Verelst woonde in het klooster ‘Ter Banck’, zo staat in de notitie, en dit gegeven biedt de sleutel tot een nauwkeurige lokalisering. Het genoemde klooster is de leprozerie Terbank te Heverlee bij Leuven. Het werd omstreeks 1200 gesticht en werd geestelijk verzorgd vanuit de Cisterciënzerabdij van Villers. Er is een omvangrijk archief bewaard met daarin talrijke zestiende-eeuwse documenten. Uit een daarvan, gedateerd 27 oktober 1586, blijkt dat Jenneken Verelst op dat moment de priorin van Terbank was²⁰. Twee jongere bezittersnotities zijn voor zover nu bekend niet met Terbank te verbinden²¹. Het vroege bezit van het boekje wijst naar Heverlee, al wil dit niet zeggen dat het daar ook ontstaan is. Om daarover iets meer aan de weet te komen loont het de moeite nader te kijken naar de teksten die het bevat.

Omstreeks 1540 komen in Antwerpen drie grote liedbundels van de pers. Uit 1539 dateert het *Devoot ende profitelijck boecxken*, een gedrukte bundel met 259

Gesichte der ältesten niederländischen Umdichtung der Psalmen. Leiden, 1898 en C.A. Höweler & F.H. Matter, *Fontes Hymnodiae Neerlandicae Impresae: 1539-1700. De melodieën van het Nederlandstalig geestelijk lied 1539-1700. Een bibliografie van de gedrukte bronnen*. Nieuwkoop, 1985.

¹⁸ Kopiïst 1 noteerde lied 1, kopiïst 2 de liederen 2-20, kopiïst 3 lied 21, kopiïst 4 lied 22-25 en kopiïst 5 lied 26.

¹⁹ Gerritsen 1992, 288.

²⁰ A. Yttrebrouck, *Inventaire des archives de la léproserie de Terbank*, Brussel, 1963. Inventaire analytique des archives ecclésiastiques du Brabant. 2e serie: établissements religieux, tome 1, 292. Voor een zeer globale geschiedenis van Terbank, zie L. Van Buyten, ‘Terbank: 800 jaar zorg voor mensen’, in: *Museumstrip. Driemaandelijks tijdschrift van de v.z.w. vrienden museum Leuven* 23 (1996), 50-56 waar verdere literatuur wordt gegeven.

²¹ Op hetzelfde blad als de notitie van Jenneken Verelst staan nog twee notities: ‘Maiken mertens dochter alias passchens’ en ‘Desen bouck hoort toe Mariken paesschens van gheel’, die mogelijk op een en dezelfde persoon betrekking hebben. Op het titelblad van de *Souterliedekens* staat dan nog de naam ‘Paulus Veezaerd’. Zo te zien dateren alle notities uit de late zestiende of de vroege zeventiende eeuw.

geestelijke liederen, voorzien van wijsaanduidingen en een genoteerde melodie. Een jaar later verschijnt de eerst bekende druk van de *Souterliedekens*, een psalmberijming op bekende, veelal wereldlijke melodieën. Ook deze bundel is voorzien van wijsaanduiding en muzieknotatie. Dat is niet het geval bij het *Antwerps Liedboek* waarvan het enige volledig bewaarde exemplaar dateert uit 1544. Er moeten zeker twee drukken aan deze uitgave vooraf zijn gegaan²². Deze bundel is niet voorzien van wijsaanduidingen of muzieknotatie, maar veel van de liederen zijn te koppelen aan melodieën in de twee eerdere Antwerpse liedbundels. De daar gegeven wijsaanduidingen verwijzen namelijk nogal eens naar liedjes uit het *Antwerps Liedboek*.

Het liedboek van Jenneken Verelst wordt uiteraard voor het grootste deel gevormd door de *Souterliedekens*, een van de drie gedrukte Antwerpse verzamelingen van rond 1540. Maar de 26 liedjes die in handschrift zijn toegevoegd verbinden het nadrukkelijk met de andere twee. Veel van die liederen staan namelijk in het *Devoot ende profityelyck boecxken* (1539) of in het *Antwerps liedboek* (1544). Dit geldt in het bijzonder voor de negentien die door de tweede kopiïst zijn genoteerd. Twaalf zijn elders overgeleverd, zeven daarvan staan in het *Devoot ende profityelyck boecxken*, vier zijn te vinden in het *Antwerps liedboek*²³. De zeven liederen die zowel in het Leidse handschrift als in het *Devoot ende profityelyck boecxken* staan, komen niet voor in vroegere bronnen. Dit is opvallend want veel van de liederen in de druk 1539 zijn nu juist afkomstig uit oudere handschriften of drukken. Het lijkt bij deze zeven te gaan om betrekkelijk recente liederen. Datzelfde geldt voor de vier liederen die ook uit het *Antwerps liedboek* bekend zijn. Drie ervan worden in die bron betiteld als 'nyeu liedeken' terwijl het vierde ook tot de nieuwe liedjes gerekend moet worden. De nieuwe liedjes in het *Antwerps Liedboek* zijn hooguit twintig tot dertig jaar oud²⁴. We kunnen daarom concluderen dat tenminste twaalf van de twintig liederen die de tweede kopiïst in het handschrift van Jenneken Verelst schreef, gerekend mogen worden tot de

²² *Een devoot ende Profityelyck Boecxken, inhoudende veel gheestelycke Liedekens ende Leysenen* [...] is uitgegeven door D.F. Scheurleer (Den Haag, 1889). Van de *Souterliedekens* bestaat een facsimile-uitgave: J. van Biezen & M. Veldhuyzen (ed.), *Souterliedekens 1540*. Facsimile-edition, with introduction and notes. s.l., 1984. Voor literatuur zie hiervoor n. 17. Het *Antwerps Liedboek* is uitgegeven door H. Joldersma (Diss. Princeton University, 1983). Aldaar ook uitvoerige literatuurverwijzingen.

²³ De liederen 2, 4-7, 9 en 10 staan in het *Devoot ende profityelyck boecxken*, de liederen 12, 13, 16 en 20 staan in het *Antwerps Liedboek*. Lied 18 is ook elders overgeleverd (o.m. in *Het Hofken Der geestelycker liedekens* uit 1577) maar staat niet in een van de eerder genoemde bundels.

²⁴ C. Vellekoop, 'Hoe oud is "oudt" in het Antwerps liedboek?', in: A.M.J. van Buuren [e.a.] (red.), *Tussentijds: bundel studies aangeboden aan W.P. Gerritsen ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag*. Utrecht, 1985, 272-279, 367-368. Twee liederen zonder parallellevering verdienen hier nog vermelding: lied 14, 'Ic stont op hoge bergen', is een sterk afwijkende versie van een lied dat als 'Een oudt liedeken' in het *Antwerps liedboek* voorkomt, en lied 17 vormt een vergeestelijking van een oud liedje uit het *Antwerps liedboek*. In beide gevallen is het echter goed denkbaar dat het om bewerkingen gaat die recent waren toen ze in het Leidse handschrift werden genoteerd (zie in verband hiermee de opmerking in Vellekoop 1985, 278-279).

nieuwe, recent ontstane liedjes in het Antwerpen van omstreeks 1540. Het ligt voor de hand aan te nemen dat dit dan ook voor veel van de overige liederen in dit gedeelte van het liedboekje geldt. Het lied van Anna Bijns bevestigt dit vermoeden alvast. Het moet dateren van voor 1534, zoals al haar ‘Bonaventura’-gedichten. In elk geval is een Antwerpse origine van het liedboekje aannemelijk.

Het liedboekje van Jenneken Verelst biedt een momentopname van de Antwerpse liedproductie in de decennia voor 1540. Het is verleidelijk onder het vele dat er in die jaren uit Antwerpen bewaard is verder te zoeken naar werk van Anna Bijns. Hier wil ik me beperken tot de directe omgeving, en dan in het bijzonder tot het lied dat meteen vooraf gaat aan ‘Bemuert priel’. Het is een rederijkerslied dat tevens in het *Devoot en profityeck boecxken* voorkomt. Het begint met de woorden: ‘Mij aarme jonghe maecht / die werelt mishaecht / die werelt wil begheven’. In de princestrofe, waarmee het lied besluit, staat dan nog ‘mij erm schamel deerne cranck’.²⁵ Het lied is duidelijk in de mond van een vrouw gelegd en de verleiding is groot het te verbinden met het erop volgende lied van Anna Bijns. Beide liederen zijn sterk persoonlijk gekleurd en bevatten diverse frasen waarin de lyrische ik haar armzalige staat in de wereld beklaagt en stelt tegenover de grootheid en genade van respectievelijk Christus en Maria. Het begin van de vierde strofe is kenmerkend – ‘Ick arme weese / waer sal ic mij nu keeren’ – maar sluit zozeer aan bij geestelijke lyriek uit vroegere bronnen dat dit ons moet waarschuwen voor een al te lichtzinnige biografische duiding van dergelijke passages.²⁶

In het onderzoek naar Anna Bijns is vaak gezocht naar haar aandeel in de volksboeken die in het tweede kwart van de zestiende eeuw in Antwerpen verschenen. Overtuigende resultaten heeft dit niet opgeleverd²⁷. Nooit is zelfs maar gesuggereerd dat ze een aandeel kan hebben gehad in de enorme productie van liedjes in het Antwerpen van de zestiende eeuw. Het liedboekje van Jenneken Verelst laat zien dat ten minste één lied aan Anna Bijns valt toe te schrijven. Dat dit haar enige lied zou zijn is onwaarschijnlijk. Onder de vele liederen in het *Devoot en profityeck boecxken* en misschien ook wel onder die in het *Antwerps liedboek* kunnen we nog wel enkele van Anna’s hand vermoeden. Aanwijzen welke dit zijn is een haast onmogelijke opgave.

Uitgave:

Op Ick segghe adieu

Bemuert priel
daer god was in ontfanghen

²⁵ Leiden, UB, BPL 1289, f. 11r-12v en Scheurleer 1889, 178.

²⁶ De tweede strofe van het tweede Gruuthusegebed begint bijvoorbeeld met: ‘Ic aerm sondare wel zeere mesmaect / Wel aarme weze verdoolt ontraect’.

²⁷ Hierover Roose 1963, 138-159.

5 dauids casteel
 met schilden fijn onthanghen
 cruijcke daer themels broot in lach
 bedaut vlies dat gedeon sach
 sonder verdrach
 naer v es *mijn* verlanghen

10 O roosken root
 die christum hebt ghedraghen
 v macht es groot
 bij nacht en bij daghen
 ghij v dieneers altijt bijstaet [13r]
 niemant soe oech soe boos soe quaet
15 die ghij versmaet
 wien dat sijn sonden mishaghen

 Neempt mijnen lof
 reijn maghet doch in dancke
 al bin ic stof
20 vol van sondighen stancke
 v aenschijn keert doch niet van mij
 in alder tijt soe staet mij bij
 soe bin ic vrij
 o vruchtbaer wygaert rancke

25 Ick arme weese
 waer sal ic mij nu keeren
 want ic vrees
 den heere alder heeren
 o maria hooghen raet
30 sprect voer mij als een aduocaet
 vroech *ende* laet
 sal ic v altijt eeren

 O virich doren
 beseghelde fonteyne
35 maghet vercoren [13v]
 van allen sonden reijne
 doerluchtich spighel schoon *ende* claer

zee sterre daer wij seylen naer
gulden outaer
40 in v selfs ooghen cleijne

Eerts paradijs
vol gratien gheuloten
bloeyjende rijs
45 Wt iessen net ghesproten
steen en tafel onbesmet
daer gods vingher in screef die wet
aercke zeer net
die dmanna hielt besloten

Nardus crachtich
50 Wijens rueck heeft hooch gheuloghen
god almachtich
heeft mij neder ghetoghen
gabriel sprack / ghij gaef consent
55 ghij hebt vernielt maghet excellent
thelsche serpent
dat euam hadt bedroghen

Ton van gouwe [14r]
daer dinghelen voer beuen
cuijsche vrouwe
60 uwen lof blijft onbescreuen
eua heeft ons ghebracht die doot
maria bringt ons themels broot
voetsel ter noot
daer die zielen bij leuen

65 V wesen soet
doet mijn hert verbijden
Dies ic v moet
dienen tallen tijden
v minne heeft mij soe seer ghewont
70 v vrindelijc aenscouwen uwen rooden mont
v borstkens ront
mijnen troost in allen mijn lijden

Rustich persoon
bouen der seraphinnen

75 staet uwen troon
al in gods rijcke binnen
in uwen dienst sal ic voertgaen
ic sal v blijuen onderdaen
bidt voer mij saen
80 uwen lieuen soen wt minnen [14v]

Adieu reijn iuecht
neempt mij in v ghedachte
nu toent v duecht
aent menschelijck gheslachte
85 want veel verdriets heeft ons *ver*rinct
den helschen leer ons ooc besprinct
hem toch bedwinct
88 tot v doen wij ons clachten

De tekst is diplomatisch uitgegeven naar handschrift Leiden, UB, BPL 1289, f. 12v-14v. Afkortingen zijn opgelost in cursief. Het handschrift bevat diverse verbeteringen door de kopiist (vs. 1: initiaal over twee regels; vs. 13: na 'ghij' is 'altijt' doorgehaald; vs. 42: voor 'gheuloten' is 'be' doorgehaald; vs. 54: 'e' in 'vernielt' boven regel bijgeschreven; vs. 77: 'e' in 'dienst' boven de regel toegevoegd).

J. OOSTERMAN